

VALORIFICAREA ELEMENTELOR DE ISTORIE LOCALĂ ÎNTR-UN MUZEU SĂTESC

SEVER URSA

Inființarea la Maieru a unui muzeu sătesc a fost determinată, în principal, de două condiții locale : vechimea și ponderea acestei localități în ținut apoi faptul că satul fusese leagănul copilăriei lui Liviu Rebreanu, vatră de statornice tradiții, argumente vii de îndelungată continuitate românească.

La aniversarea a 72 de ani de la nașterea romancierului, în 1957, a fost organizată o expoziție documentară în hall-ul școlii. În loc ca această expoziție să fie ceva ocazional și să se închidă după câteva zile, a avut însă un alt destin, devenind nucleul actualului muzeu. Incepînd din anul 1958, printr-o acțiune dirijată a elevilor, susținută generos de colectivul didactic, zestrea documentară a crescut. În jurul celor câteva obiecte aparținînd familiei scriitorului, au început să se adune altele mult mai vechi, înfiripîndu-se, aproape spontan, un modest muzeu școlar.

La entuziasmul micilor „căutători de comori“ era firesc să se alăture și bunicii. Așa că, în 1961 dețineam 2.000 de piese, ce-i drept, de valoare inegală. Nu mai ajungea o sală de clasă, începe nevoia de spațiu. O încăpere a căminului cultural, primită în 1967, satisface pentru o vreme. Muzeul devenea, astfel un bun al satului ; la eianul elevilor s-a raliat un mare număr de familii și s-a constituit un colectiv de săteni. Inaderența inițială devenea adeviere. Prin menținerea unui spirit competitiv, munca micilor culegători se integra între actele de cultură, căpătînd o valoare socială care a depășit prin valențe, nu numai niște margini de sat, ci și de județ. S-a stimulat apariția altor muzee.

Pe măsura aprofundării istoriei localității, lucru înlesnit de unele încercări de monografii ale unor intelectuali înaintași și de documentele din neprețuita noastră „Arhivă Someșană”, am ajuns la convingerea că viitorul muzeu va trebui să se dezvolte în primul rînd după criteriul

cronologic, apoi prin cruțarea farmecului specificului local al artei populare, a nuanțelor, a individualității formelor de evoluție și de luptă privitye în contextul unui ținut atît de dăruit în tradiții.

S-a reușit în bună măsură, iar cele 6 secții (arheologie și istorie, ocupații, port, memorială, învățămînt-cultural și epocă socialistă) înfățișează, așa cum am dorit, o adevărată monografie vie a unei străvechi așezări de munte.

Disponerea materialelor (peste 1800 ob. expuse) slujește, deci o tematică, chibzuită cu ajutorul muzeografilor din Năsăud, inițial, apoi reprofilată în funcție de noile achiziții. Mulți dintre cei peste 28000 de vizitatori din cei peste 12 ani de activitate, au avut revelația unei imagini veridice asupra unor trăsături specifice a modului de viață oglindit în probele de cultură materială și spirituală adunate prin donații numai de pe teritoriul comunei. Aprecierile unor specialiști ori publicații, sugestii și cuvintele de îmbărbătare lăsate în jurnalul de impresii au fost prefăcute cu tact în metodă de lucru. Mulți săteni, stimulați de lectura impresiilor, s-au întrecut în revendicarea unor mîndrii locale și, fără să bănuiască, au adus unele piese-unicate.

Cîteva expediții arheologice la ruinele cetății Anieșului, în ciuda unor afirmații că ele n-ar oferi altceva decît niște sfărămături de ziduri, au avut darul să dea, la lumină un topor neolitic, un lacăt de proporții mari, cuie și cioburi de ceramică din prefeudalism. Așezate într-o anumită vitrină, povestesc ochiului, dar acuză în același timp atitudinea sceptică cu care sînt privite de către unii specialiști ruinele cetăților Rodnei, fiindcă tot ce s-a făcut pînă în prezent aici, a fost superficial, deci neconcludent.

S-a amenajat un „colț al cetății“. După elaborarea unei hărți istorice a localității, pe care s-a încercat plasarea vetrei primare și o anumită periodizare în lumina evenimentelor locale, s-au întreprins și cercetări în punctul Haj, unde au fost găsite urmele unei vechi olării și cioburile unei tăvi cu motive florale apropiate de cele dacice, iar în apropierea, unuia dintre cele 7 cimitire, o lespede funerară cu chenar încrustat, rămășiță dintr-o veche mînăstire.

Convinși că în epoca noastră nu mai poate fi vorba de o simplă și întîmplătoare colecționare de obiecte vechi, ci de o muncă întemeiată pe criterii științifice, cu o finalitate cultural-educativă precisă, s-a căutat să se corecteze treptat cîte ceva din erorile amatorului nespecialist în interpretarea materialului, estompînd orice exagerare a așa zisului „localism educativ“ și încercînd să cercetăm propria noastră muncă în spiritul materialismului istoric și în corelație cu mișcarea fără precedent a muzeisticii românești. S-a trecut astfel la coroborarea datelor din documente, a numelor topice, a onomasticii, cu alte tradiții orale de tipul „povestesc bătrîni“ și s-a ajuns la concluzia că argumentele unei continuități milenare indiscutabile trebuie puse în lumină printr-o bine gîndită amplasare în spațiu a materialelor și prin alcătuirea unor texte explicative convingătoare. Pe lîngă informațiile sobre ale etichetelor, un

număr de patru panouri, dispuse în circuit, rezumă textual, pentru vizitatorul mai răbduriu, întreaga istorie a localității, punctînd doar asupra momentelor — cheie. Simpla lectură, dublată de numeroasele exponate dispuse cronologic în imediata apropiere, edifică asupra șușului frămîntat ce i-a fost hărăzit acestui sat. Panoul 1 : „Valea Rodnei a fost locuită din timpuri străvechi. Dar primul document păstrat, în care este însemnat numele satului Maieru, datează din anul 1440. E un text în limba latină, o diplomă, prin care fiica lui Sigismund, rege al Ungariei, „donează“ lui Mihai Jack, comite al secuilor, castrul distrus al Rodnei, împreună cu cele 10 sate aparținătoare „cari în mare parte sînt goale și despuiate de locuitori“ (în urma ciumei din 1349). Aici se spune : „În posesiunea Maieru am găsit 5 sesiuni iobagiale în cari locuia voievodul Bwda, George Gh. . . și un alt George apoi Mihail și un alt Mihail Todor. În acest teritoriu se află pămînt arătoriu de 8 jugărelivezi 25 fălci, pe urmă 3 părți din $\frac{1}{4}$ parte din riul Anieș . . . și din moara în cupe, care macină cu o singură roată vara și iarna . . . și o capelă de lemn“ Iulian Marțian, în Arhiva Someșană nr. 17 1933, pag. 72). Alături, un vas scobit în lemn, folosit la acea moară și obiecte de ia veche minăstire.

Panoul 2. Cu titlul „Din trecutul îndepărtat al comunei“ : În 1241 invazia mongolilor . . . pustiitoare. În 1349 o epidemie de ciumă răpune o mare parte a populației din ținut . . . În anii 1717, 1817 și 1873, foamete, inundații, boli. În 1717, de pildă, dintre toate satele districtului, după Rodna, Maieru a suferit cele mai mari pagube pricinuite de tătari : două biserici, 6 mori și 110 case arse, 8 oameni uciși, 103 prinși, 111 cai, 125 boi, 215 vaci, 1880 oi, 179 porci, 228 stupi, 116 gălete grîu, 272 de ovăz, 248 de porumb, 242 care de fîn și 850 ocale de caș și brînză „(Virgil Șotropa : „Tătarii în Valea Rodnei“).

„Se dă certificat de milogeală femeii Dafina Balotă din Maieru, care în etate de 8 ani a fost răpită în 1717 de tătari și aceștia au vindut-o unui turc în al cărui harem a robit pînă în 1785 cînd după multe suferințe a putut să scape și să se întoarcă acasă“ (rev. A. s., nr. 3, 1925, pag. 73). „Numai între 1760—70 s-au bejenărit în Moldova 41 de familii cu 185 de suflete, din cauza militarizării habsburgice și a persecuțiilor religioase. Între anii 1755—63, alături de capii revoltei celor 21 de sate nășăudene împotriva samavolnicilor magistraturii săsești din Bistrița : Măcavei din Mocod și Ștefan Cute din Feldru, nu-i vom uita niciodată pe eroii măiereni : Todor Clompoș, Tofan al lui Samson, George a Pirlui, Dămian Ureche și Pintilie a Boșchii. . .“

Alături sînt expuse : variantele baladei „Dafina și tătarul“, doi stupi cu inscripție de nume în cirilică, scobiți în trunchi o piuă cu toartă, cu care fugea bunu bunului în pădure, cînd veneau tătarii și pisa acolo mălaiul de mămăligă. . .“ o sabie tătărească etc.

Panoul 3 : „Maierul a avut un rol însemnat în istoria „Țării Nășăudului, nu numai prin vechimea tradițiilor sale de luptă, dar și prin a-

cea că a generat încă trei sate vecine. Până în secolul al XVIII-lea, teritoriul comunei a fost mult mai întins decât cel actual. Odată cu militarizarea forțată, din Maieru s-au desprins pe rînd Ilva Mare, Măgura și Poiana Ilvei (între 1730—1773). Multă vreme a fost satul cu cel mai mare număr de locuitori din district, după Rodna. Astfel, în 1773 avea 1265 locuitori, în 1910 - 3125, în 1930 - 3627 locuitori.

La începutul secolului nostru, marele cărturar Nicolae Iorga, trecînd pe aici, scria : „Satul următor se chiamă Maieri. Era odată Maierii Rodnei celei vechi, care se întindea, mult mai departe. Acum e o grămăjoară de căsuțe, avînd în frunte o crișmă, unde se petrece mult, bine și foarte zgomotos, pentru că crișmarul e român și lumea vine bucuroasă la el... Aici e ficrestrăul cel mare de la Anieș, numit după „valea” ce trece pe lingă dînsul. Aș crede că Arieșul moților nu e și el altceva decît un „Anieș”, căruia i s-a aplicat rotacizarea obișnuită odinioară în toți Munții Apuseni” (N. Iorga, în „Neamul românesc în Ardeal”, pag. 531).

Panoul 4 reprezintă un fel de postfață a ghidajului scris, care ar vrea să sintetizeze imaginea întregului muzeu, sau poate fizionomia întregului sat: „Obiectele din aceste colecții, documentele păstrate, toponimia, precum și bogăția și frumusețea datinilor, a portului, a folclorului literar local atît de divers și curat, atestă vechimea multiseculară a vieții satului cu rădăcini pînă în îndepărtate vremi dacice”.

Acolo unde lipsesc probele materiale, vorbesc legendele și baladele.

Ocupațiile străvechi : păstoritul, stupăritul, lucrarea ogorului, mărăritul, mineritul și plutăritul pe Someș sînt oglindite în cîntece și obiceiuri, alături cu imaginile înfiorate ale unor evenimente cumplite care au plămădit din moși-strămoși dîrzenia proverbială a oamenilor acestui meleg de vatră românească, „cuib al visurilor”, cum îl răsfața condeiu! unui mare scriitor. Documentele mai vorbesc și de o tradiție școlară de peste două secole. Neștiința de carte rămînea însă un fenomen de masă. Satul a dat țării intelectuali de valoare, nume pomenite cu cinstea și recunoștința răsplătitoare de trudă : Vasile Fabian-Bob, Vasile Rebreanu, Grigore Ilieșiu, Grigore Hangea, Anchidim Bob, Demetriu Boșca, Silviu Coruțiu, Dăriu Pop, Iustin Ilieșiu și alții”.

„În anii luminoși ai socialismului, peste icoana străveche a Maierului strălucesc multe izbinzi ale vredniciei, care ne înscriu în ritmul de înflorire al țării”.

Alături, vitrine și albume cuprinzînd chipurile oamenilor de seamă, dezvoltarea învățămîntului, jalbe, epistole din războaie și alte mărturii.

Intr-adevăr, acolo unde lipsește documentul scris, vorbește tradiția orală sau relicvele unor epoci îndepărtate și aceasta nu trebuie să rămînă o vorbă goală într-un muzeu sătesc. De pildă, opaițele, de la tipul foarte apropiat de cel dacic, pînă la forma lui cea, mai evoluată, înaintea lămpii de petrol — reconstituie o spirală sigură a devenirii și statorniciei noastre în aceste locuri. Unele unelte casnice, în special una

cu nune metaforic „calul de vatră“, cu proveniență din aprox. sec. XVI, menține dovada vechiului cult al vetrei dar pierzându-și treptat întrebuințarea inițială, ca obiect de cult. Motivele încrucișate pe torți de căuce și pe cozi de linguri sint reprezentări ale unor concepții mitologice (șarpe încolăcit, bălauri cu cozi de păun etc.) Cupa din coajă de cireș, ce se lega la șerpar, un topor ciudat, descind din epoca haiducească.

Documentele scrise mai sînt suplinite de numele topice trecute pe hartă : Butiana, Jireada, Colnic, Drogomana, Balasina — cu rezonanțe slave, prezintă dovada convețuiri cu ultimii migratori (Balasina = fata albă). Apoi : Puntea Tătarului, Vernerea, Poiana Zgurii, Măgura Caselor — readuc evenimentele ce le-au dat nume, conturează o viață necuprinsă în hrisoave, precum și originalitatea simțirii obștești, alături de alte fragmente de istorie încorporată în licărirea unei zicale, în denumiri de piraie, și pripoare, în ironia unei porecle, sau în filcul blestemului și descîntecului enigmatic. Trei topoare neolitice descoperite în trei puncte diferite, închid un triunghi de veche așezare.

Unele incursiuni în zonele îndepărtate ale folclorului literar local conduc pînă în epoca sincretismului obiceiurilor. Datini agrare ca : ieșitul plugului întiiu, cununa, ori amintirea focului viu — străveche practică a oierilor — aduc ceva din zvoana miriștilor lui Burebista. Reminiscențele unor mituri precreștine intră neaparat în țesătura, istoriei unei localități montane. Chiar atunci cînd nu stabilim legături cu antichitatea, multe dintre acestea ne duc spre formele ancestrale de viață, cînd magia și mitul constituiau concepția dominantă a omului. Prelungirea u-nora pînă la noi — după cristalizări de durată milenară — este, poate suprema dovadă a echilibrului țărănesc și a conștiinței perenității. În-drăznim să plecăm de la ipoteza că unele tradiții locale precreștine, valorificate vizual și auditiv, prin ghidaj, desigur, cu tact și competență pot constitui unghiuri de pornire în corectarea concepției de viață a localnicilor și în cultivarea crezurilor științifice. (vezi bocetul brazilor la morții tineri, „miorițele-colinde, datina, cununii reintegrată în peisajul toamnelor noastre, cornul Anului Nou și alte urme din vremea pîrcălabilor lui Ștefan și Rareș).

O bogată colecție de ceramică, în care și 21 de vase de tip feudal, numismatică, o scenă laică în mijlocului iconostasului bisericuței din deal, zidită în 1817, reprezentînd supliciu frîngerii cu roata a lui Horia, ori poate al lui Tănase Tudoran, săbii, pistoale, o ladă de breaslă din 1383, furci de carpen, adaptate ca arme de luptă în vreuna din vechile noastre „tumultum pagorum“, un șuman grăniceresc, un chipiu de licean de acum șaizeci de ani, cu căptușeala în tricolor românesc, opincile de lemn și îmblăciile, plugul și sapa de lemn, rîșnițele ori flușerele confecționate din țevi de puști grănicerești — cît de spontană și elocventă metaforă a păcii! — și multe alte asemenea mărturii re-compun în limbajul lor propriu urcușul nostru spre azi și silesc ochii copiilor să se uimească mai des în fața istoriei satului lor; înțeleg mai bine istoria patriei.

În afara numeroaselor unelte de uz casnic, a vaselor de sticlă, dintre care unele foarte vechi și specifice, piesele de port, țesăturile, mai ales cingeauăle expuse pot înfățișa evoluția ultimelor două secole. O istorie scrisă cu acul...

Bogat reprezentat este și anul Unirii, 1918. în special prin documente locale donate de poetul Iustin Ilieșiu, participant activ la marile evenimente. Menționăm doar textul etichetei de lângă un baston aparținând fostului comandant al gărzii naționale locale: „Pumnul strâns pe care îl arată mînerul acestui baston simbolizează dorința de unire și libertate națională. Inscripția 1914—1918 explică adevărul că după primul război, mondial, pe ruinele unui imperiu străin, prin voința maselor populare, s-a realizat un vis secular“.

Colțul dezvoltării învățămîntului și a vieții culturale pe parcursul ultimilor 150 de ani este unul dintre principalele puncte de atracție, după expoziția memorială „Liviu Rebreanu“. Un manual de geografie în cirilică, „Icoana pămîntului“, datînd din 1812, tăblițele de ardezie care vorbesc parcă cu condeiele lor înt-un fel de scrișnet al pietrii, abecedare din 1919, chipuri de dascăli vrednici, alături cu memoriul lor de protest împotriva mării crize economice din 1933, vechi culegeri de folclor local, începînd cu aceea din 1883. și multe alte semne ale trudei cărțurărești — conving de sub sticla vitrinelor și acuză cu noi, cei răzbunați, o epocă în care demnitatea dascălului era jignită. Documentele întăresc sentimentul de prețuire a învățaturii — una din mutațiile de conștiință cele mai relevante — îngemănate cu o vestită dragoste pentru copii, aici într-un sat cu sute de mame eroine. (leagănul cu flori încrustate).

Am intrat în posesia arhivei societății studențești „Liviu Rebreanu“, care a funcționat aici între anii 1927—1935 și care a însemnat „un adevărat ferment de prosperitate culturală“, cum o aprecia însuși romanțierul. Mulți dintre tinerii de atunci sînt astăzi intelectuali de performanță risipiți prin toate colțurile țării. Gruparea lor progresistă — cu atribuție de adevărat censaclu — organiza dezbateri, conferințe publice adunate într-un album. Se manifesta protestatar împotriva războiului ce se pregătea și a înapoierii culturale, fără să adere la vîlmășagul propagandistic din preajma unei catastrofe a istoriei. Strădania lor de acum o jumătate de veac rămîne un adevărat memento, cu care s-ar putea mîndri oricare localitate, o lecție de patriotism.

Epoca socialismului, sintetizată în expoziția „Maieru în ultimul pîtrar de veac“ înfățișează prin fotografii și grafice izbînzile satului în toate domeniile înnoirii sale. Alburile de cusături noi, trofee obținute în diferite întreceri, acțiuni de valorificare și reanimare a unor obiceiuri și îndeletniciri artistice gata să dispară și alte semne ale noului, încheagă o imagine grăitoare. Spicui în doar una din această secție, anume, prefața la expoziția „Popasul pietrarilor“: „Această expoziție s-a deschis în semn de prețuire a hărniciei cioplitorilor de piatră din carierele învecinate. La data de 8 iunie 1969 s-a sărbătorit primul „Popas al pietrarilor“ în cin-

stea căruia, în parcul comunal s-a înălțat o piatră memorială. Fie ca în calendarul frumoaselor noastre tradiții someșene să se statornicească și această datină nouă“.

Intocmirea fișelor de obiecte, o bibliotecă documentară a muzeului, sînt acțiuni în curs de înlăptuire.

În afara amplasamentului materialelor și a textelor lămuritoare, considerăm că ghidajul verbal poate spori valoarea, exponatelor și clarifică semnificațiile. Îndrăznim să afirmăm că există și o metodă a entuziasmării, dar oricît de fierbinte ne-ar fi solitudinea, față de unele valori ale trecutului, condiția de muzeografi ne obligă la discernămint. Întrucît accesele nestrunite de patriotism local dăunează. Interpretăm faptele de istorie locală în indisolubilă legătură cu istoria ținutului, a patriei. Investigăm și explicăm trecutul prin sublinierea constantă a interacțiunii dialectice cu prezentul, intuind și direcțiile viitoare prin reliefaarea a tot ce rămîne pozitiv, durabil și tonifiant pentru noua generație.

Întrucît mișcarea muzeistică sătească și-a cîștigat în anii noștri dreptul la viață, și nu neapărat prin investiții bănești, cît prin voluntariatul de echipă, sîntem obligați, ca practicieni, să medităm activ la elaborarea unei metodologii concrete, bazate pe cele mai noi cercetări, să putem depăși faza de empirism. Desigur, nu toți putem fi niște specialiști, dar , vorba unui distins pedagog : „nu valorăm în viață atît prin ceea ce știm, cît prin ceea ce putem“. În ceea ce ne privește, pledăm pentru ideea înființării de muzee ale specificului local, nu imitații-șablon. Identice ar putea fi numai depozitele, în intenția meritorie de a salva de la dispariție ce se mai poate salva în materie de cultură populară veche.

Muzeele sătești, nu spunem poate ceva nou, trebuie să aibă o personalitate distinctă, în stare să-și dezvăluie surprizele lor intime și sentimentale irepetabile, fiindcă acest „spațiu mioritic“ al nostru oferă multe canale inedite, care dacă ar fi puse în circuitul dinamicii noastre culturale-științifice, ar da rezultate nebănuite de rodnice. Oricum, un muzeu sătesc mai poate fi și o serioasă bază de cercetare istorică, întrucît concentrează un larg cadru spațio-temporal, înlocmai ca stropul de rouă în care încap imaginea reflectată a soarelui.

LA VALORISATION DES ÉLÉMENTS D'HISTOIRE LOCALE DANS UN MUSÉE VILLAGEOIS

RÉSUMÉ

Le musée de Maieru, avec ses débuts en 1957, est devenu, grâce à l'appui du village entier, un facteur de culture et d'éducation patriotique. Le musée dispose de plus de 1880 objets exposés dans six sections: archéologie et histoire, professions, sport, memoriales, enseignement — culture et époque socialiste. Parmi les objets exposés les plus importants du musée, se remarquent : un diplôme de 1440 où est mentionné le nom du village de Maieru, une riche collection de céramique médiévale, les archives de la Société des étudiants „Liviu Rebreanu”, des documents concernant l'union de la Transylvanie avec la Roumanie et d'autres.

L'auteur de l'article plaide en même temps pour la fondation de tels musées, scientifiquement organisés, mais il attire l'attention sur la nécessité de garder le spécifique local de chaque musée.